

Veenendaal, straat in straat uit

Betekenis en geschiedenis van de Veenendaalse straatnamen

Door Peter Will.

Historische Vereniging Oud Veenendaal.

Deze uitgave verschijnt in het kader van de werkzaamheden van de werkgroep Dialect, Veldnamen, Straatnamen en Bijnamen van de Historische Vereniging Oud Veenendaal.

Na een korte inleiding worden bij iedere straatnaam de betekenis van die naam en wat historische bijzonderheden gegeven, voorafgegaan door de naam van de wijk, waarin de straat is gelegen en de datum van het raadsbesluit tot vaststelling van de straatnaam. De straatnamen, al dan niet meer in gebruik, zijn alfabetisch opgesomd.

Veenendaal, 2000.

COPYRIGHT 2000 HISTORISCHE VERENIGING OUD VEENENDAAL

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 90 800 580 5-X.

INHOUD

Voorwoord

Inleiding:

- 1. Hoe de straatnaam kan zijn ontstaan**
- 2. Een stukje geschiedenis van de Veenendaalse straatnamen**
- 3. De totstandkoming van straatnamen**
- 4. De rol van de gemeenteraad**
- 5. Tenslotte de opzet van dit boekje**

Alfabetische naamlijst

Historische straatnamen

Wijknamen, met de erin opgenomen straten

Bronnen en Literatuur

Verantwoording

VOORWOORD.

Palmen langs de Grif

Straatnamen, als algemeen aanvaarde aanduiding van een weg, steeg of doorgaande verbindingroute, zij er in vele soorten en maten. Sommige namen komen in bijna elke plaats voor, zoals Hoofdstraat, Stationsstraat, Beatrixstraat of Dorpstraat. Hoewel die laatste in het "dorp" Veenendaal toevallig weer net niet voorkomt. Andere zijn zo bekend dat ze een plekje op het Monopoly-spel hebben bemachtigd. Er zijn ook straatnamen die erg opvallend zijn van naamgeving. Veenendaalse straatnamen die sommige nieuwe inwoners de wenkbrauwen doen fronsen zijn bijvoorbeeld Vijftien Morgen, Kernreactorstraat en Palmengrif. Stonden er ooit palmen in plaats van treurwilgen langs de Grif, zo vragen bezoekers van deze straat zich wellicht af. Maar ook in de nieuwbouwwijken komen op het eerste gezicht aparte namen voor zoals de Wespeorchis in Petenbos-oost. En dan zijn er de –voor Veenendalers zo vertrouwde – namen van doorgaande wegen zoals Grote Beer, Boompjesgoed en Kerkewijk. Hoewel deze straatnamen de Veenendalers zelf zo bekend in de oren klinken, zullen maar weinig mensen kunnen uitleggen waar al deze straatnamen vandaan komen.

Door het boekje wat u nu in handen heeft, komt er een einde aan deze onduidelijkheid. Met "Veenendaal, straat in straat uit" heeft de Historische Vereniging Oud Veenendaal een uniek naslagwerk gemaakt, waarin de betekenis van alle straatnamen van Veenendaal van uitleg is voorzien. Zo kunt u bijvoorbeeld terugvinden dat de palm van de Palmengrif te herleiden is naar de familie Palm, die dit perceel grond in de wijk de Engelenburg bezat. Verder blijkt uit het boekje dat de Wespeorchis een in Nederland voorkomende orchidee-soort is.

Ik denk dat dit boekje voor iedereen die Veenendaal een warm hart toedraagt een bijzonder leuk bezit is, dat zeker op de boekenplank thuishoort. Natuurlijk allereerst om daardoor te weten waar de naam van de straat waarin men woont vandaan komt. Maar ook om de straatnamen van Veenendaal in hun historisch perspectief te kunnen plaatsen. Want straatnamen vertellen veel over de ontstaansgeschiedenis van het huidige Veenendaal. En dat levert interessante ontdekkingen op.

Ik wil de Historische Vereniging Oud Veenendaal, en de schrijver de heer P. Will in het bijzonder, dan ook complimenteren met dit "monnikenwerk. Een boek waar anderhalf jaar met hart en ziel aan gewerkt is, en dat nu – voor dit moment – compleet is. Maar dat over enkele jaren, met de Veenendaalse uitbreidingswijken Dragonder-oost en Veenendaal-oost in het verschiet, beslist voor een nieuwe editie in aanmerking komt. Ik wens de lezer veel plezier met "Veenendaal, straat in straat uit".

(w.g. J. Spros)
Drs. J.J. Spros
Burgemeester van Veenendaal, Januari 2000

INLEIDING.

1. Hoe de straatnaam kan zijn ontstaan

Hoe lang het ook geleden is, zodra iemand moest uitleggen waar hij woonde, zal hij hebben getracht een duidelijke plaatsbepaling te geven van zijn woonplek. Daarbij maakte het nogal wat verschil of men in een gehucht, een dorp of een stad woonde. Woonde men in een gehucht, dan volstond de naam ervan, iedereen kende immers iedereen; in een dorp moest men al aangeven in welk dorpsdeel of welke buurtschap men verbleef, voor de stadsbewoner gold natuurlijk een nog grotere verfijning. Hoe groter de woonplaats, hoe nauwkeuriger de plaatsbepaling moest zijn. Zo ontstonden wijk-, buurt-

en ten langen leste de straatnamen, meestal van oorsprong in de volksmond, die later door de overheid werden overgenomen.

In Veenendaal zal dat niet anders geweest zijn.

2. Een stukje geschiedenis van de Veenendaalse straatnamen

Van een officiële vaststelling van straatnamen is in (Stichts) Veenendaal pas sprake sinds 28 juni 1920. Dat neemt niet weg dat al lang voor die datum in bestuursstukken van het Veenraadschap of het gemeentebestuur straatnamen werden gebruikt. Dat kon ook niet anders als men nauwkeurig wilde aangeven waar iemand woonde, waar iets gebeurd was, waar iets gedaan moest worden of waar iets verboden was.

Zo vonden de leden van de werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, die zich bezighielden met het onderzoek van de rekeningen van de kerkmeesters ten behoeve van de uitgave van de *Luid- en begraafgeldten te Veenendaal - 1574-1812*, namen als: Kerkewijk (1577), Dwersdijck (1590), Gortsteegh (1688), Munkewegh (1690), Veltjens-Graaff, Juffrouwenwijck, Buurtsteegh en Vendel (13 mei 1696), Nijeweg (1739), Kade en de Hontse (1740).

Ook de Utrechtse landmeter Justus van Broeckhuijsen tekende in 1705 op zijn *Caarte van den Slaperdijk* een aantal namen in, die ons bij de vergelijking met onze huidige straatnamen bekend zullen voorkomen: Kerckweg (Kerkewijk), 't Beneden Eind, Het Kleijn Schutje, Het Boven Eind, De Veldjes Graaf, De Vendel, De Melm, De Munnicken Weg, het Sant, Het Pannen Huijs, 't Ruysse Veen, De Molensteeg, Molenbrug en Kostverloren. Werden de namen niet altijd zo geschreven als we dat nu doen, duidelijk is toch om welke straten het ging. Wel wordt een enkele niet meer gebruikt en kunnen we ons afvragen welke weg of straat ermee werd bedoeld.

In latere stukken en registers van het gemeentebestuur werden ook straatnamen en aanduidingen gebruikt, die een aanvulling blijken op de wettelijk te hanteren wijk- en huisnummer aanduidingen. Zo zien we in het bevolkingsregister van 1850 tot 1860 onder meer: Weverstraat, Om den Hoek (de Hooge Kant), 't Verlaat, Klein Schutje, Kerkstraat, Schoolstraat, Zand, Bij de Molenbrug (Korte Molensteeg?), Gortsteeg, Vendel, Pannehuis, Achter de Kerk, Bezijden de Kerk, de Markt, de Geer en Hond zijn Elleboog (en is met deze laatste aanduiding mogelijk hetzelfde bedoeld als met het in 1740 genoemde de Hontse).

Al vroeg in de negentiende eeuw is er met regelmaat sprake van de *Rijksstraatweg Ingense Veer - De Klomp*. Deze werd gevormd door de Kerkewijk, de Hoofdstraat en de Nieuweweg. De naam werd meestal door andere instanties dan het gemeentebestuur gebruikt; door het gemeentebestuur voornamelijk in briefwisseling met andere overheidsinstanties. Een ander voorbeeld stamt uit diezelfde periode, waar in 1856 de "Verordening op de Straatpolitie" werd vastgesteld. Daar werd bepaald, dat de kom van de gemeente bestond uit: de Weverstraat, om den Hoek, Verlaat, Klein Schutje, de Kerkstraat, de Schoolstraat, het Zand, bij de Molenbrug, de Gortsteeg, achter de Kerk, bezijden de Kerk en het Marktplaatsje.

Dat in diezelfde tijd de indeling in wijken wettelijk nog opgeld deed, blijkt uit een brief van burgemeester en wethouders van 11 juni 1859 aan de "Commissaris des Konings", waarin is vermeld, dat "in den jare 1851 de gemeente verdeeld is in twee wijken en alzoo tot heden is verbleven, zijnde de huizen allen van voldoende wijkletters en nummers voorzien en dat tot handhaving, door de Raad dezer gemeente op den 26 mei 1857 is vastgesteld eene verordening op de Nummering der huizen". In 1862 berichtten burgemeester en wethouders aan de Commissaris van de Koning "dat de naam dezer gemeente is Veenendaal. Verdeeld in twee wijken A en B. Tot wijk A behooren de twee Buurtschappen: het Benedeneind, de Middelbuurt; tot wijk B behooren de twee Buurtschappen: den Hondsenelleboog, den Haspel".

Met oog op de vijfde algemene "tienjarige" (bedoeld is natuurlijk: *tienjaarlijkse*) volkstelling op 1 december 1869 stelde de gemeenteraad op 7 september van dat jaar een "Verordening houdende de verdeling der gemeente Veenendaal in wijken" vast, waarbij de gemeente in de wijken A, B, C en D

werd verdeeld. Omdat de dan geldende verordening "tengevolge van nieuwe aan- en bijbouw niet meer aan haren eisch voldoet", werd op 16 september 1873 door de gemeenteraad opnieuw een "Verordening houdende verdeling der gemeente Veenendaal in wijken" vastgesteld. Ook nu weer werden de wijken met de letters A, B, C en D aangeduid.

In verband met latere volkstellingen bleken weer wijzigingen van de wijkindeling noodzakelijk. Bij raadsbesluit van 30 mei 1899 werd de gemeente in vijf wijken verdeeld, achtereenvolgens aangeduid met A, B, C, D en E. Uit een lijst opgemaakt in verband met de tienjaarlijkse volkstelling op 31 december 1909 blijkt, dat de gemeente inmiddels zes wijken kende; wijk F was toegevoegd.

Om een beeld te geven hoe die wijken waren samengesteld, volgt hier een opsomming van de straten, delen van straten en buurtschappen per wijk; de tussen haakjes geplaatste aanduidingen dienen ter verduidelijking, zij kwamen in de geraadpleegde teksten niet voor.

Wijk A: Klein Schut; Verlaat; Helling; Hoogstraat; Schoolstraat (nu ook Hoogstraat); Hoofdstraat (de oostzijde ofwel de kant van de even huisnummers) en Kerkewijk (de oostzijde tot het Omleidingskanaal).

Wijk B: Hoofdstraat (westkant); Zand (Zandstraat zuidzijde); Boersland (Beatrixstraat); Kostverloren; Molensteeg (noordzijde); Achterkerk (noordzijde) en Markt (noord- en westzijde).

Wijk C: Kerkewijk (westzijde vanaf Omleidingskanaal); Hondzenelleboog; Haspel; Panhuis; Gortsteeg (westzijde) en Munnikenweg.

Wijk D: Middelbuurt (waaronder de Parallelweg); Kerkewijk (oostkant vanaf het Omleidingskanaal); Rouweveld en Benedeneind.

Wijk E: Groene Woud (het gedeelte van de noordkant van de Zandstraat, waar nu de Scheepjeshof te vinden is); Nieuweweg (alleen de zuidkant behoorde aan de gemeente Veenendaal); Lombok (Wilhelminastraat); Engelse Stad (Oranjestraat); Vendel (Vendelseweg, waarvan alleen de zuidkant aan de gemeente Veenendaal behoorde); Gortsteeg (oostzijde) en Molenbrug (nu Korte Molenstraat).

Wijk F: Kerkewijk (oostzijde vanaf Markt tot het Omleidingskanaal); Kanaalweg; Markt (zuidzijde); Achterkerk (zuidkant); Duivenweide; Breede Gang (toen deel van het Achterkerk); Molensteeg (zuidzijde) en Geer(se)weg.

Ten aanzien van de Engelse Stad moet nog opgemerkt worden, dat die veel meer omvatte dan de huidige Oranjestraat; zij telde volgens de geraadpleegde lijst 73 huisnummers.

Hoewel de gemeenteraad al op 28 juni 1920 op voorstel van burgemeester en wethouders besloot een aantal straten en wegen een naam te geven, werd voor de administratie van de gemeente in ieder geval tot 1932 gebruik gemaakt van de wijkaanduidingen en de daarmee gepaard gaande nummering van de huizen en andere gebouwen. Bij die nummering werd een systeem gebruikt, waarbij geen nummers achter de hand werden gehouden om toe te kennen aan nog te bouwen woningen of andere gebouwen op nog braak liggende terreinen. De nummering geschiedde dus strikt opeenvolgend op het ogenblik, dat er een begin mee werd gemaakt.

Dat men met dit systeem op een zeker moment vastliep, blijkt wel uit een voorstel van burgemeester en wethouders aan de gemeenteraad voor de vergadering van 31 juli 1930, waarin het volgende staat: "Zoals Uwe vergadering bekend zal zijn wordt in Januari 1931 de elfde algemeene volkstelling gehouden. Hierdoor is noodig een algeheele overnummering der woonhuizen, gebouwen enz. In deze gemeente hebben wij steeds het wijknummering systeem gevolgd. Mede door de groote uitbreiding van het aantal woonhuizen in de laatst verlopen 10 jaren, zijn de bestaande huisnummers met enkele honderden sub-nummers uitgebreid, in sommige wijken zelfs zoo talrijk, dat een goed overzichtelijke en voor het publiek duidelijke nummering niet meer mogelijk blijkt. Wij hebben ons voorgesteld, om in de toekomst niet meer of zoo weinig mogelijk tot sub-nummers onze toevlucht te moeten nemen, de bestaande wijknummering met uitzondering der wijken C en D te doen vervallen en het straatnaam-systeem in te voeren, met de nummering der huizenrijen links en rechts, zoals dat vrijwel in de meeste gemeenten met een karakter als de onze het geval is. Voor een nieuwe huisnummering hebben wij minstens 1800 huisnummerplaatjes noodig." De raad besloot aan burgemeester en wethouders een krediet te verlenen tot een bedrag van f 450,- ten laste van de

gewone dienst 1930 tot het aankopen en doen aanbrengen van nieuwe huisnummerplaatjes. Een bijkomend effect was, dat de bewoners in de "kom der gemeente" werden verlost van een elke tien jaren weerkerende vernumming van hun huizen.

Wat onder die kom der gemeente werd verstaan, blijkt uit een wijziging van de "Algemene Politieverordening" van 30 maart 1932, waaruit tevens weer naar voren kwam, dat voor het buiten die kom gelegen gebied een indeling in vier wijken gold, n.l. wijk A: het Benedeneind en de Middelbuurt ten noorden van de spoorlijn (Amersfoort-Kesteren); wijk B: de Middelbuurt ten zuiden van die spoorlijn; wijk C: de Haspel (het Ruisseveen daaronder begrepen) en wijk D: de Hondzenelleboog. In dit verband past een kleine aanhaling uit de notulen van de raadsvergadering van 31 juli 1930: Een van de raadsleden zei, dat in de voordracht werd voorgesteld om de bestaande huisnummering te doen vervallen, met uitzondering van de wijken C en D, doch dat hij het noodzakelijk vond ook in de Patrimoniumwijk, Davidsstraat, Gortstraat enzovoort dit systeem in te voeren. Daarop antwoordde hem de voorzitter: "dat het de bedoeling is om alleen het boerengedeelte uit te zonderen".

Terzijde de opmerking, dat men er tot op de dag van vandaag nog niet geheel in is geslaagd het gebruik van subnummers of -aanduidingen te vermijden; in de Hoofdstraat treft men nogal eens een bis-nummer aan, vooral voor later ontstane bovenwoningen en in de Dijkstraat onder andere vindt men diverse huizen met a-, b-, c- en zelfs d-nummers. Maar ja, wie rekende er dan ook op dat zelfs die Dijkstraat nog eens een geliefd woongebied zou worden?

Tenslotte werd pas bij raadsbesluit van 19 december 1951 ook voor het boerengedeelte de wijkindeling geheel losgelaten. Als gevolg hiervan is in de gemeente Veenendaal iedere woning en ieder ander gebouw genummerd aan een straat, een weg, een pad of hoe zo iets ook maar mag heten. Met betrekking tot het bovenstaande verhaal over de geschiedenis moet worden opgemerkt, dat één en ander uitsluitend gaat over het toenmalige Stichts Veenendaal. Voor de per 1 januari 1960 toegevoegde delen van Gelders Veenendaal, Renswoude en Rhenen liggen de zaken anders, zoals bij de desbetreffende straten is aangegeven.

Voor wat betreft de geschiedenis van de straatnaamgeving van Gelders Veenendaal, een apart hoofdstuk, verwijs ik graag naar het boek van Wout Jansen, Een Gelders Verhaal, en wel heel in het bijzonder naar het hoofdstuk 'Straten en bewoners'.

Een heel bijzonder stuk straatnaamgevingsgeschiedenis verdient tenslotte ook nog aandacht: Tijdens de Duitse bezetting van Nederland verbood de bezetter het gebruik van namen van nog levende leden van het vorstenhuis voor straten, gebouwen, instellingen enzovoorts. Dit had gevolgen voor de Beatrix-, de Juliana- en de Wilhelminastraat en voor de Prins Bernhardlaan. De Veenendaalse burgemeester, die de taken van de gemeenteraad moest waarnemen, veranderde bij besluit van 4 februari 1942 die namen in: Boerscheland, Prins Hendrikstraat, Lombokstraat en Verlaat. Na de bevrijding wijzigden burgemeester en wethouders, die de bevoegdheden van de raad uitoefenden, bij besluit van 12 juli 1945 de namen weer in de oude: Beatrix-, Juliana- en Wilhelminastraat en Prins Bernhardlaan.

In de tekst bij de straatnaam vindt u: 1942 - 1945: gevolgd door de dan geldende straatnaam.

3. De totstandkoming van straatnamen

In allerlei officiële stukken na 1800 worden dus namen van straten aangetroffen, maar van een besluit tot vaststelling van zo'n straatnaam in Stichts Veenendaal geen spoor tot 28 juni 1920. Toen besloot de gemeenteraad "op voordracht van Burgemeester en Wethouders tot het vaststellen van de namen der straten in deze gemeente". Bij dat besluit werden de namen van de Hoofdstraat en de Hoogstraat, het Verlaat en het Klein Schutje, de Schoolstraat, Markt, Kerkewijk, Parallelweg, Achterkerkstraat en de Breede Gang, het Boersche Land en het Kostverloren, de Molensteeg, Gortsteeg, Wilhelminastraat, Julianastraat en Oranjestraat, het Groene Woud, de Kanaalweg, Smidstraat en de

Zandstraat vastgesteld.

Opmerkelijk is, dat in datzelfde raadsbesluit er sprake is van de Panhuizerweg, waarvan de naam niet officieel werd vastgesteld. Kennelijk lag deze weg zodanig buiten de bebouwing, dat het niet van belang was er een naam voor vast te stellen. Trouwens voor het huidige Panhuis tussen Davidsplein en Rondweg-west werd de naam nooit bij raadsbesluit vastgesteld. Pas in 1933 werd het van belang gevonden ook de wat verderaf gelegen straten en wegen van een naam te voorzien. Op 23 mei 1933 viel het besluit voor de Prattenburgscheweg, Spoorlaan, Parallelweg, Middellaan, Geerscheweg, Groeneveldschelaan en Middelbuurtscheweg. Het noemen van de jaren 1920 en 1933 wil niet zeggen, dat er in de tussentijd geen straatnamen werden vastgesteld. Integendeel, telkens als er behoefte bleek aan een straatnaam, volgde er een besluit tot vaststelling, soms wel eens veel later, zoals bijvoorbeeld in het geval van de Davidsstraat, waarvoor de naam in 1927 werd vastgesteld, terwijl er al ruim vijf jaren werd gewoond en de bewoners zelf de naam al hadden bedacht.

Het spreekt vanzelf, dat het aantal straatnamen in de tijd voor de Tweede Wereldoorlog niet zo toenam als tegenwoordig. Woningbouw in de omvang als nu het geval is vond niet plaats, hoewel het in de tijd van de sociale woningbouw in het Patrimonium, zoals de Veenendalers dat noemden, soms wel met twee of drie straten tegelijk ging. Besluiten waarbij soms tientallen namen werden vastgesteld, zoals dat nu wel voorkomt, werden er destijds niet genomen. Een eerste besluit met meer dan tien namen stamt uit 1950, waarbij eerlijkheidshalve moet worden vermeld, dat het ten dele om een inhaalslag ging en er in een nieuwe wijk slechts vier namen werden vastgesteld, terwijl in de andere gevallen namen gegeven werden aan straten of wegen, die min of meer officieel al een naam droegen of in de volksmond bestonden. Eenzelfde handelwijze ziet men in Ede. Bij raadsbesluit van 1 mei 1940 werden al de namen van de Gelders Veenendaalse straten (opnieuw) vastgesteld.

Als eerste wijk waarvoor massaal, als het getal negen zo genoemd mag worden, straatnamen werden vastgesteld, ging het Franse Gat met de eer strijken. Tegenwoordig komt dat met de regelmaat van de klok voor; zodra een uitbreidingsplan op papier klaar is, volgt al spoedig het vaststellen van de straatnamen.

Hoe burgemeester en wethouders aan de namen kwamen die zij ter vaststelling aan de raad voordroegen, is tot 1964 niet altijd even duidelijk. Over de Davidsstraat werd u al hiervoor al verteld en in het Patrimonium kwamen de voorstellen in de aanvang van de kant van de Bouwvereniging. De J.G. Sandbrinkstraat, de Van de Pollstraat en de Tuinstraat, om een paar voorbeelden te noemen, danken hun namen aan initiatieven van raadsleden. Het is heel aannemelijk dat een aantal straatnamen hetzij door van het college zelf zijn bedacht ofwel binnen het ambtelijk apparaat. De raad zelf had er aanvankelijk niet zo erg de hand in. Dit laatste tot verdriet van dan weer de ene, dan weer de andere groepering of richting en ook wel tot het ongenoegen van een afzonderlijk raadslid, zo valt te lezen in de soms wel ellenlange verslagen van discussies, die zich ontsponnen bij het vaststellen van namen van straten en ook bijvoorbeeld van de flatgebouwen in het Schrijverspark. Schoolvoorbeelden daarvan zijn de woordenstrijd over de namen van staatslieden in het complex De Geer, waarbij met name de socialistische raadsleden zich tekort gedaan voelden en de namen van de flats in het Schrijverspark, waarover de rechtsen zich uitermate opwonden.

Ook veldnamen in de wijk De Engelenburg wekten de nodige beroering. Het ontlokte aan een van de raadsleden een gedicht van wel zesenzestig regels, waarin, naast veel van de nu in deze wijk gangbare namen, voorgestelde straatnamen als: De Roode Deur, 't Boekende Brood, Pauw en Leentje en De Delftse Stam over de hekel werden gehaald.

Juist deze laatste verhandelingen leidden ertoe, dat burgemeester en wethouders hun voorstel terugnamen met de toezegging over te gaan tot de benoeming van een commissie van advies voor de straatnaamgeving. Deze commissie werd door burgemeester en wethouders benoemd op 17 februari

1964 en bestond uit een vijftal raadsleden en de wethouder van openbare werken, terwijl een ambtelijk secretaris was toegevoegd. In een later stadium werd de commissie uitgebreid met leden uit andere organisaties en instellingen, zoals bijvoorbeeld de PTT.

In een enkel geval werd ook gehoor gegeven aan suggesties uit de burgerij, al dan niet op uitnodiging van burgemeester en wethouders. Een voorbeeld daarvan is de Zoete Inval, die haar naam dankt aan de suggesties van leerlingen van de aan die straat te vestigen Tweede Christelijke Huishoudschool, die door burgemeester en wethouders werden uitgenodigd om voorstellen in te dienen. Een ander voorbeeld uit het jongere verleden is geweest de vraag aan de bevolking om voorstellen in te dienen voor namen in het plan Petenbos-oost.

Uit het vorenstaande moet het hedendaagse procedure voor het totstandkomen van straatnamen inmiddels wel duidelijk zijn geworden. Zodra een uitbreidingsplan op papier gereed is -en misschien al wel eerder- worden suggesties voor straatnamen in overweging genomen en wordt er bepaald welke soort namen zullen worden voorgesteld aan de gemeenteraad. De suggesties kunnen van allerlei kanten komen. Uiteindelijk is het aan de commissie van advies voor de straatnaamgeving aan burgemeester en wethouders een advies voor te leggen. Naar aanleiding van zo'n advies besluiten burgemeester en wethouders ertoe welke namen zij ter vaststelling aan de raad zullen voorleggen. In het algemeen zal de raad besluiten de voorgestelde namen vast te stellen, hoewel dat niet altijd zonder discussie gepaard gaat.

Ook bezwaren van buiten de raad konden wel eens tot verbeteringen leiden: zo was er een raadsbesluit van 11 december 1980 om aan straten in de wijk Petenbos de namen Ringboleet, Amaniet, Eekhoortjesbrood, Morielje, Cantharel, Ridderzwam en Elfenbankje te geven, terwijl als aanvulling daarop een besluit van 30 juni 1981 de namen Moederkoren, Hertentruffel en Akkerchampignon vermeldde. Burgemeester en wethouders maakten later melding van onophoudelijke kritiek op die namen en stelden de raad voor ze te wijzigen in Zilvermos, Zijdemoos, Beekmos, Haarmos, Krulmos, Bronmos, Rimpelmos, Puntmos, Pronkmos en Peermos. De raad besloot aldus op 7 juni 1984.

4. De rol van de gemeenteraad

Het is natuurlijk verleidelijk om in deze inleiding allerlei wetenswaardigheden over straatnamen, hun geschiedenis en de totstandkoming ervan op te disselen. Omdat zoveel mogelijk van de bijzonderheden per straat zijn verwerkt, wordt dat hier nagelaten. De rol van de gemeenteraad in het geheel van straatnaamgeving vraagt wel om verduidelijking. In de Grondwet van 1848 is er met zoveel woorden sprake van gemeenten en gemeentebesturen en werd vastgesteld, dat aan het hoofd van de gemeente een raad stond. Deze Grondwet bepaalde ook, dat aan de raad werd overgelaten de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente. Ook werd bepaald, dat de samenstelling, inrichting en bevoegdheid van de gemeentebesturen werden geregeld bij wet. De hier bedoelde wet werd de Gemeentewet van 1851, vooral te danken aan de inspanningen van Jan Rudolf Thorbecke, naar wie een straat in deze gemeente is vernoemd. In die wet werd aan de gemeenteraad opgedragen verordeningen te maken tot "verdeling van de gemeente in wijken en opmaking van volledige staten der bevolking en hare huizing".

Uit deze bepaling volgde de plicht van de raad besluiten te nemen waaruit duidelijk zou blijken waar de bevolking van de gemeente huisde. Als men de wijkindeling losliet moest er dus een andere plaatsbepaling voor in de plaats komen, bijvoorbeeld door het geven van straatnamen. Tegenwoordig laat de Gemeentewet alle bevoegdheid tot het regelen en besturen van de huishouding van de gemeente aan de raad, tenzij die niet bij de Gemeentewet zelf of enige andere wet aan de burgemeester of aan burgemeester en wethouders is opgedragen. De wet bepaalt ook, dat

gemeentelijke verordeningen door de raad worden vastgesteld, voorzover die bevoegdheid niet bij de wet of door de raad krachtens enige wet aan burgemeester en wethouders of de burgemeester is toegekend.

Tot nu toe heeft de Veenendaalse gemeenteraad de bevoegdheid tot het geven van namen aan de straten op haar grondgebied aan zich zelf gehouden.

Aanvulling 2001: Bij besluit van 3 juni 1999 droeg de raad bij verordening deze bevoegdheid over aan burgemeester en wethouders.

Aanvulling 2004: Op 13 maart 2003 besloot de raad de bovenbedoelde verordening in te trekken en te komen tot een nieuwe, waarbij de bevoegdheid tot straatnaamgeving weer bij hemzelf kwam te liggen. De gewenste verordening kwam bij raadsbesluit van 29 januari 2004 tot stand. In deze verordening is een rol weggelegd voor de "commissie (straat)naamgeving", die de raad adviseert het verdelen van de woonplaats in wijken of buurten, het zonodig daaraan toekennen van namen, letters of nummers; het toekennen voor het totale grondgebied van de gemeente van namen aan te onderscheiden delen van de openbare ruimte en zonodig aan bouwwerken.

Aanvulling 2006: Op 27 april 2006 trok de gemeenteraad de verordening van 29 januari 2004 in en delegeerde aan burgemeester en wethouders het verdelen van Veenendaal in wijken of buurten en het zonodig daaraan toekennen van namen, letters of nummers en ook het toekennen van namen aan onderdelen van het totale grondgebied van de gemeente of aan bouwwerken.

Op 8 augustus 2006 besloten burgemeester en wethouders om een adviescommissie in te stellen ten behoeve van het benoemen van straten, waterwegen, buurten, wijken en bijzondere gebouwen of objecten.

5. Tenslotte de opzet van dit boekje

Om te beginnen vindt u in (alfabetische) volgorde van de straatnaam achtereenvolgens de naam van de straat, de wijk waarin deze ligt, de datum van het raadsbesluit, waarbij de naam is vastgesteld (althans als die bekend is), de betekenis van de naam en wetenswaardige bijzonderheden over de betrokken straat en de wijzigingen, die na het eerste besluit zijn vastgesteld. In deze alfabetische lijst zijn niet meer in gebruik zijnde en nog niet gebruikte maar al wel vastgestelde straatnamen *vet-cursief* gedrukt.

Bij de veldnamen is nagelaten de betekenis ervan te vermelden. De samensteller laat dat over aan de leden van de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, in een nog uit te brengen publicatie over de veldnamen.

Dan volgt een lijst van alle niet meer of nog niet gebruikte straatnamen, voorzover bekend.

Daarna treft u een korte opsomming aan van alle wijknamen die bij de afzonderlijke straatnamen zijn gebruikt om enigermate hun liggingen aan te geven; bij die wijknamen is in hoofdlijnen aangegeven, welke soorten van straatnamen daarbinnen zijn gebruikt. Tussen haakjes () geplaatste straatnamen worden niet meer gebruikt.

Tenslotte volgt de lijst van geraadpleegde bronnen en literatuur en een verantwoording.

Namens de zojuist genoemde werkgroep van de Historische Vereniging Oud Veenendaal en het gemeentebestuur van Veenendaal wordt u veel genoegen toegewenst bij het lezen van dit boekje.

Veenendaal, 2000.

P. Will.

WIJKNAMEN:

Centrum: bevat een zodanige verscheidenheid aan namen, dat alleen een (alfabetische) opsomming duidelijkheid kan verschaffen: Achterkerkstraat, (*1e en 2e Achterkerkdwarsstraat*), Achterstraatje, (*1e*

en 2e Bakkerstraat), Beatrixstraat, Bevrijdingslaan, Blekerij, (*Boersche Land*), (*Boveneind*, gedeeltelijk), (*Brede Gang*), Brouwersstraat, Corridor, De Eendracht, De Gelderse Waag, De Korenbeurs, Eenvoudlaan, Fluiterspad, (*Fluiterspad*), Fluitersstraat, Gelderland, (*Gelderselaan*), (*Groene Woud*), (*Groene Zoom*), (*Helling*), Helling, Hoofdstraat, (*Hooge Kant*), Hoogstraat, J.G. Sandbrinkstraat, Kerkewijk (gedeeltelijk), (*Klein Schutje*), Kleine Beer, (*Lage Kant*), (*Lombok en Lombokstraat*), Markt, Morgenster, Nieuweweg (gedeeltelijk), Passage, Poolster, Prins Bernhardlaan (gedeeltelijk), Raadhuisplein en Raadhuisstraat, (*Rottepad*), Scheepjeshof, Scheepjeshofplein, Schoolstraat, (*Schoolstraat*, 2 maal), Smidstraat, (*Suikervat*), Tuinstraat, (*Van de Pollstraat*), Verlaat, *Ververij*, Vijgendam, Weverij, (*Weverstraat*), Wilhelminastraat, Zandstraat en Zoete Inval. Een aantal van deze namen was al vóór 1920 in gebruik.

De Pol: bevat een klein aantal oude namen uit de periode vóór de grenswijziging van 1 januari 1960: Buurtlaan- west, (*Buurtsteeg*, gedeeltelijk), Emmalaan, (*Jan van Nassaulaan*), Mulderslaan en Prins Bernhardlaan (gedeeltelijk) en overigens benamingen betreffende adellijke titels en hoge (staats-)ambten.

De Gelderse Blom: bevat voornamelijk vlindernamen en verder: Bisschop Davidlaan, Grote Beer (gedeeltelijk), Krouwellaan, Nieuweweg (gedeeltelijk), Polselaan en Stationsstraat (gedeeltelijk).

Dragonder (noord): bevat namen voor boerderijen en delen daarvan, namen van grassen, van landbouwwerktuigen, landbouwtermen, namen voor akkers (velden) naar het daarop geteelde gewas, (*Buurtlaan-oost*, gedeeltelijk), (*Buurtsteeg*, gedeeltelijk), Grote Beer en Prins Bernhardlaan (gedeeltelijk).

Dragonder (zuid): namen van sterren en sterrebeelden.

Dragonder-oost: namen van Nederlandse ontdekkingsreizigers en Oost-Indiëvaarders, namen van militaire ruiters en ruitereien, Benedeneind, Buurtlaan-oost, (*Buurtsteeg*, gedeeltelijk), Dragonderweg, Gelders Benedeneind, Maanderbroekweg en (*Maanderbuurtweg*), Meendijk, Polderweg (gedeeltelijk) en Spitsbergenweg.

Schrijverswijk: Coornhertpad, namen van voor de Veenendaalse (veen)ontginning belangrijke personen, Schrijverspark, Valleistraat en (*Weversstraat*).

De Groene Velden, De Blauwe Hel en De Hel: Grebbeweg en Ketelweg.

Engelenburg: Veldnamen, oude namen van landstreken binnen Nederland en Kerkewijk (gedeeltelijk).

Middelbuurt: Kampjesweg, (*Middelbuurtsepad*, gedeeltelijk), Middelbuurtseweg en Ronduutweg.

Boslaan e.o.: Boslaan, namen van bloeiende struiken, van naaldbomen en coniferen, van (voormalige) sigarenfabrieken te Veenendaal, namen met betrekking tot tabak en de verbouw ervan, Groenelaan, (*Groene Wegje*), (*Middelbuurtsepad*, gedeeltelijk), Middellaan, Spoorlaan en Kerkewijk (gedeeltelijk).

Petenbos: namen met betrekking tot Prattenburg, Brinkersteeg, namen van mossen, namen uit de dierenwereld van bos en veld, Faunalaan, Floralaan en Houtvesterlaan en Kerkewijk (gedeeltelijk).

Petenbos (Stad in de stad): namen van markante en strijdbare vrouwen uit het verleden.

Petenbos-oost: namen van besvruchttragende struiken, van kruiden, van paddestoelen en zwammen, Jac. P. Thijsselaan, Koesteeg, Linnaeuslaan, Paddestoelenlaan en Verlengde Spoorlaan.

Salamander: Bergweg, (*Beukenlaan, Hondzenelleboogseweg*), namen van kastelen en ridderhofsteden in de Stichtse Lustwarande, (*Tolweg, Zwarte Weg*) en Kerkewijk (gedeeltelijk).

De Geer: namen van staatslieden, voornamelijk uit de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, Binnenronde en (*Kleine Geerseweg*).

Franse Gat: namen van schilders uit de Gouden (zeventiende) Eeuw, (*Hovystraat*) en Westersingel.

Patrimonium: namen van voorlieden van het Christelijk Werkliedenverbond Patrimonium en van schrijvers en staatslieden, die de rechten van arbeiders voorstonden, P.H. van Rijnstraat, Verbindingsweg en Kerkewijk (gedeeltelijk).

Stationswijk: namen van loofbomen, Kanaalweg, (*Oude Geerseweg*), Stationsplein en Stationssingel, 't Goeie Spoor en Kerkewijk (gedeeltelijk).

Duivenweide: Duivenwal, Duivenwal-west, De Tuimelaar en Trommelaar.

Molenbrug: De Terp, Geerseweg, Heuvel, Kalanderij, (*Korte Molensteeg*) en Korte Molenstraat, Kostverloren, (*Molensteeg*) en Molenstraat, Prins Willem-Alexanderpark en Sportlaan.

't Hoorntje: 1e en (2e) Melmseweg, namen van tuinbloemen, namen uit het vorstenhuis van Oranje, Davidsplein en Davidsstraat, De Omloop, D.S. van Schuppenstraat, (*Engelse Stad*), (*Gortsteeg*) en Gortstraat, Holleweg, J.P.C. Leinweberstraat, Munnikenweg (gedeeltelijk), Nieuweweg (gedeeltelijk), Panhuis (gedeeltelijk.), (*Panhuizerweg*), (*Prins Hendrikstraat*), Rondweg-west (gedeeltelijk), Vendelseweg.

West-Het Ruisseveen: namen van componisten, Componistensingel, namen van Veenendaalse geslachten, waarvan, op het moment van naamgeving aan de straat, geen levende vertegenwoordigers van die naam meer in Veenendaal woonden, De Pionier, namen van Nederlandse schansen, De Schans, Essenberg, Munnikenweg (gedeeltelijk) en Slaperdijk (gedeeltelijk).

West-De Haspel: namen van zwaluwen, vinken, valken en zangvogels, De Wiekslag, Het Overslag, Veenslag en Verlengde Sportlaan.

West-Hondzenelleboog: namen van Nederlandse schrijvers en dichters, Dichterslaan, Rederijkers, namen van sloopstypen, -onderdelen en -benodigdheden, namen van kleine Nederlandse rivieren, De Monding, De Reede, Dijkstraat, Dijkstraat-west, Eekwal, Houtwal, (*Prattenburgscheweg, Hondzenelleboogscheweg*), Slaperdijk (gedeeltelijk).

Bedrijventerreinen Veenendaal-noord:

De Faktorij/De Vendel: namen betreffende het schuttersgilde, Rondweg-west (gedeeltelijk).

De Compagnie: namen van vooraanstaande Nederlandse grootindustriëlen en leiders van grote ondernemingen, Grote Beer (gedeeltelijk).

De Compagnie-oost: namen van grote geleerden op het gebied van natuurwetenschappen, Grote Beer (gedeeltelijk), Polderweg (gedeeltelijk).

De Batterijen: namen met betrekking tot vestingbouw, Heiveldweg, Jufferswijk, Kerklaan,

Klompersteeg, Nieuweweg-noord.

Bedrijventerreinen Veenendaal-oost:

Het Ambacht: namen met betrekking tot industriële bedrijvigheid, De Smalle Zijde (gedeeltelijk), Groeneveldselaan (gedeeltelijk), Parallelweg, Pelikaanstraat, Wageningselaan (gedeeltelijk), Zuivelstraat.

Nijverkamp: namen van werktuigen, apparaten en krachten voor industrieel gebruik, De Smalle Zijde (ged.), Wageningselaan (ged.).

BRONNEN EN LITERATUUR

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, Gorkum, 1839

Archief gemeente Veenendaal 1811 - 1941 en 1941 - 1999

Archief van het Veenraadschap van de Geldersche en Stichtse Veenen (1485) 1546- 1948

L.H.J.M. van Asch van Wijck, "Prattenburg, verleden, heden en toekomst", in: *Oud Veenendaal*, november 1996

J. van Barneveld, rubriek Veensch Verleden, "Veenendaalse straat- en veldnamen", in: *Veenendaalse Krant*, 2, 9 en 22 december 1992

Basisgids flora en fauna van Nederland, uitgave Vereniging Natuurmonumenten, Baarn, 1997

R. Bisschop, G.C. Speelpennig, T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten, 1546 - 1847*, Veenendaal, 1990

Martin Brink, *Veranderd Veenendaal, verleden en heden in beeld*, Veenendaal, 1995

B. Bruun, *Elseviers Gids van de vogels van Europa*, Amsterdam/Brussel, 1978

Philip J.K. Burton en 6 anderen, *Reader's Digest Veldgids voor de Natuurliefhebber. Vogels van West- en Midden-Europa*, Brussel, 1982

J. Charité, *Biografisch Woordenboek van Nederland* (4 delen), 's Gravenhage, 1979

H.P. Deys, *De Gelderse Valleij, Geschiedenis in oude kaarten*, Utrecht, 1988

H.P. Deys, artikelenreeks "De straten- en wegennamen van Rhenen", in *Oud Rhenen* 1994-3: A-B; 1995-1: C-G; 1995-3: H-Kla; 1996-1: Kle-M; 1996-2: N-O; 1996-3: P-S; 1997-1: T-V; 1997-2: W-Z

H. Diepeveen, *De Oude - of St. Salvatorkerk. Geschiedenis van de Oude Kerk en de Markt te Veenendaal*, Veenendaal, 1986

H. Diepeveen, "Scheepjeswol, u vaart er wel bij", in: *Oud Veenendaal*, juni 1987

- Richard Fitter, Alastair Fitter, Marjorie Blamey, *Nieuwe Bloemengids, De wilde bloemen van Noordwest-Europa*, Baarn, 1996
- A.C. van Grootheest, L.G.W. Smolders e.a., *Kadastrale Atlas Veenendaal 1832*, uitgave Historische Vereniging Oud Veenendaal, Veenendaal, 1995
- Esmond Harris en Jeanette Harris, *Reader's Digest Veldgids voor de Natuurliefhebber, Bomen en struiken van West- en Midden-Europa*, Brussel, 1983
- Margreet Helder, rubriek De oude kern van Veenendaal, "Over Straat", in: *Veenendaalse Krant*, 1998/1999
- Rob Herwig, *350 tuinplanten en hun toepassing*, Ede/Antwerpen, 1985
- Rob Herwig, *350 bomen, heesters en coniferen en hun toepassing*, Ede/Antwerpen, 1986
- Hans Martin Jahns, *Elseviers gids van varens, mossen en korstmossen*, Amsterdam/Brussel, 1981
- M.H. en M. Koderitsch, *Staatkundig en Economisch Woordenboek*, 's-Gravenhage/Djakarta, 1954
- G. Kromdijk, *Tuinbloemen in kleuren*, Amsterdam, 1956
- D. van Manen, *Aanzienlijk vlek in 't Stichtse*, Veenendaal, 2001
- Morten Lange, *Elseviers Paddestoelengids*, Amsterdam/Brussel, 1979
- D. Otten, *Landschap en plaatsnamen van de West-Veluwe*, Arnhem, 1989
- J.R. Press, D.R. Sutton, B.M. Tebbs, *Reader's Digest Veldgids voor de Natuurliefhebber. Wilde planten van West- en Midden-Europa*, Brussel, 1982
- R. Rentenaar, "Vernoemingen in de toponymie", in: *Mededelingen van het Instituut Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde*, december 1973, p. 11 - 15
- P.G.J. van Sterkenburg e.a., *Groot Woordenboek van Synoniemen en anderebetekenisverwante woorden*, Utrecht/Antwerpen, 1991
- Taeke Stol, *De Veenkolonie Veenendaal. Turfwinning en waterstaat in het zuiden van de Gelderse Vallei 1546 - 1653*, Utrecht/Zutphen, 1992
- P.T.A. Swillens, *Prisma Schilderslexicon* (2 delen), Utrecht/Antwerpen, 1976
- L. Thurzová en collectief, *Elseviers gids van Geneeskrachtige kruiden*, Brussel/Amsterdam, 1980
- Rik Valkenburg, *Fotoboek met ca. 325 oude foto's en prentbriefkaarten van Veenendaal*, Veenendaal, 1984
- Rik Valkenburg, *Wat zit er in een naam?, (Informatie over de straatnaamgeving van het Oude Veen en het moderne Veenendaal)*, Veenendaal, 1985
- P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs, *Etymologisch Woordenboek, De herkomst van onze woorden*, Utrecht/Antwerpen, 1990

H. van 't Veld, *Tussen Dichters, Van Hondzenelleboog tot Dichtersbuurt*, Veenendaal 1999.

Allan Watson, *Top-gidsen, Vlinders*, Helmond, 1982

P. Will, "Jan Bomas, raadslid en wethouder van Veenendaal, 16 april 1808 - 11 december 1880", in: *Oud Veenendaal*, maart 1998

Grote Winkler Prins Encyclopedie (26 delen), Amsterdam/Antwerpen, 1992

VERANTWOORDING.

Het waarom dit boekje.

Evenals in alle andere plaatsen in ons land en overal elders ter wereld, zal de weetgierige mens wel eens worstelen met de vraag hoe men aan een naam voor een stad, dorp of gemeente is gekomen en wat de betekenis is van een straatnaam. Als men dan stuit op een Hoofdstraat of een Kerkstraat zal het antwoord niet zo moeilijk zijn, maar om bijvoorbeeld achter de betekenis van Kerkewijk te komen is het nodig te weten wat met een "wijk" wordt bedoeld.

Vooral in de tijd, dat de samensteller van dit boekje de functie van administrateur van de Historische Vereniging Oud Veenendaal bekleedde, werd hij door nieuwe leden of anderszins belangstellenden nog al eens benaderd met de vraag naar de betekenis van een straat- of wijknaam. Omdat hij tijdens zijn werkzame periode nogal dicht bij het vuur zat als het ging om de naamgeving van straten, vatte bij hem de gedachte post dat het goed zou zijn om een opsomming samen te stellen van zo mogelijk alle bekende en inmiddels in onbruik geraakte straatnamen in Veenendaal.

Om dit werk niet in alle eenzaamheid te verrichten, heeft hij zich aangemeld als lid van de werkgroep Dialect, veld- en bijnamen van onze vereniging en daarmee aanleiding de naam van de groep uit te breiden met ook nog de straatnamen.

Het waarom van dit boekje zal u nu dus wel duidelijk zijn.

En tot slot:

Het samenstellen van dit boekje zou niet mogelijk zijn geweest zonder de welwillende medewerking van het gemeentebestuur van Veenendaal, van oud-collega's van de gemeentesecretarie, van oud-gemeentesecretaris D. van Manen, die mij gegevens verstreekte over de oude Veenendaalse geslachten, van de huidige gemeente-archivaris Gert Groenleer, van de overige leden van de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen en van de leden van de werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal.

Ik werd in staat gesteld stukken te raadplegen uit de archieven van de gemeenten Ede en Rhenen. Helaas was op het moment van onderzoek het archief van Renswoude voor mij onbereikbaar. Ik ontleende gegevens aan diverse woordenboeken en encyclopediën, aan publicaties van de Historische Vereniging en Oudheidkamer Rhenen en van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, evenals aan diverse andere boeken en geschriften. In literatuurlijst heb ik daar naar verwezen. Uiteraard zijn heel veel gegevens rechtstreeks ontleend aan de gemeenteadministratie en het -archief van Veenendaal.

Ik betuig hiermee aan een ieder van wie ik kennis heb mogen lenen om dit boekje te kunnen samenstellen en aan ieder van wie of elke instantie waarvan ik medewerking verkreeg daarvoor mijn hartelijke dank.

Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan de leden van de redactie van Oud Veenendaal, die mij met raad en daad terzijde stonden bij het tot stand brengen van dit boekje.

Veenendaal, 2000.

P. Will